

Η γλώσσα της ποίησης του Κάλβου

● Της Στάλως Λοιζίδου

Φιλολόγου,

Κέντρο Θησαυρού Κυπριακής Ελληνικής Γλώσσας, Ιεράς Μονής Κύκκου

Ο Ανδρέας Κάλβος (1792-1869) αποτελεί έναν από τους σπουδαιότερους Έλληνες ποιητές. Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο από μητέρα αρχοντοπούλα και από πατέρα μικροαστό και τυχοδιώκτη. Το 1802 ο πατέρας Κάλβος παίρνει τα δύο παιδιά του, τον Ανδρέα και τον κατά δύο χρόνια μικρότερο Νικόλαο, και εγκαταλείπει τη σύζυγο του για να εγκατασταθεί στο Λιβόρνο της Ιταλίας, γεγονός που παρέχει στον Κάλβο δυνατότητες μόρφωσης. Φιλομαθής καθώς είναι, πραγματοποιεί τις πρώτες επαφές του με τα ελληνικά γράμματα και την κλασική ελληνική και λατινική αρχαιότητα.

Η γλώσσα του Κάλβου ήταν ιδιότυπη, καθαρεύουσα και δε γινόταν δεκτός από τους πρωτευουσινάνους. Αυτό δείχνει και επιβεβαιώνει την ιδιότυπη μοναχικότητά του, όπως και το μέτρο του. Έγινε αποδεκτός μέσα στον 20ο αιώνα, την εποχή του μοντερνισμού (Παλαμάς, Σεφέρης, Ελύτης), για τους ίδιους λόγους για τους οποίους απορρίφθηκε τον 19ο αιώνα. Η παράδοση γλώσσα και το μέτρο το οποίο χρησιμοποιούσε έγιναν αποδεκτά ως προσωπικά του συγγραφικά στοιχεία. Χρησιμοποιεί αυτούσιες αρχαίες φράσεις, όπως για παράδειγμα υπερπάτρης, αγλαά δώρα, αποδίδει με διάφορες λέξεις το αρχαίο νόημα (φιλώ=αγαπώ, χρήματα=πράγματα), χρησιμοποιεί επίθετα με κατάληξη -ιον (π.χ. εσπέριον, πολέμιον), χρησιμοποιεί αρκετούς κοραϊκούς τύπους (ονύχια, οδόντια, νησία, πανία), χρησιμοποιεί ασυνέρετους ρηματικούς τύπους (βροντάουσι, κεντάουσι, πετάουσι, χαμογελάεις) ακόμα και εκεί που δεν υπάρχουν στην αρχαία ελληνική (π.χ. αργυρά-αργυραία). Ο Κάλβος στη γραφή του δε χρησιμοποιεί ποτέ το 'επί' με γενική αλλά με δοτική (ἐπὶ τῷ μέγα ἐρείπιῳ ἀντὶ τοῦ μέγα ἐρείπιου), δε χρησιμοποιεί το «θα» χαρακτηριστικό που εμφανίζεται σε όλους τους καθαρευουσιάνους γιατί το απεχθάνονται και

το θεωρούν χυδαίο. Ένα άλλο χαρακτηριστικό της γραφής του Κάλβου, το οποίο απαντάται στον Όμηρο ως κατοχυρωμένο ποιητικό τέχνασμα, είναι η επίταξη του επιθέτου (τους πύργους θαλασσίους αντί τους θαλασσίους πύργους). Θεωρεί ότι με το να αλλάξει τη σειρά των λέξεων, το επίθετο αποκτά αυτόματα ξεχωριστή οντότητα. Ακόμα, χρησιμοποιεί την έκθλιψη κατά την οποία αποκόπτονται φωνήεντα από τις λέξεις (τ' ἔθνους ἀντὶ τοῦ ἔθνους). Ρητορικό τέχνασμά του είναι η κλασική παρομοίωση, την οποία όμως αντιστρέφει, χρησιμοποιεί πολλές αντονομασίες, σπάνια δηλαδή λέγονται τα πράγματα με το όνομά τους (π.χ. η ροδόπεπλος κόρη-αναφορά στην αυγή, το όρνεο του Διός-αναφορά στον αετό). Τις αντονομασίες τις χρησιμοποιεί και σε αναφορές του σε χώρες (π.χ. Αλβιόνα-αναφορά στην Αγγλία, Αυσονία-αναφορά στην Ιταλία, Ναβαθαία-αναφορά στην Αραβία).

Γλωσσικές απόψεις του Κάλβου:

Ο Σεφέρης είπε ότι ο Σολωμός, ο Κάλβος και ο Καβάφης ήταν οι 3 εθνικοί μας ποιητές που δεν ήξεραν ελληνικά. Ο Σολωμός και ο Κάλβος ήταν δίγλωσσοι αφού γνώριζαν ιταλικά και ελληνικά. Τα πρώτα τους ποιήματα και επιστολές τα γράφουν στα ιταλικά, κάτι που φανερώνει ότι τους δυσκόλευε η ελληνική γλώσσα και ότι είχαν περισσότερη ευχέρεια στην ιταλική. Η επαφή του Κάλβου με την ελληνική γλώσσα κατά τη διάρκεια των χρόνων που έζησε στο εξωτερικό είναι περισσότερο μέσω των γραπτών κειμένων που διαβάζει, παρόλ' αυτά όλα αυτά τα χρόνια υπήρξε διδάσκαλος των αρχαίων ελληνικών. Το 1818 εξέδωσε μια γραμματική της νεοελληνικής γλώσσας και το 1818-1819 κάνει διαλέξεις για την ελληνική γλώσσα οι οποίες κάνουν μεγάλη εντύπωση στους ανθρώπους του εξωτερικού, αφού

υποστηρίζει ότι η ελληνική γλώσσα είναι ενιαία και αποτελείται από την αρχαία και τη νεοελληνική. Αυτό συμβαίνει για να καταρριφθεί η θεωρία του Εράσμου, ο οποίος υποστήριζε ότι η αρχαία γλώσσα είναι νεκρή, ότι τα νεοελληνικά δεν έχουν σχέση με τα αρχαία και ότι οι νεοέλληνες δεν έχουν καμμία σχέση με τους αρχαίους. Εδώ υπάρχει μια τραυματική αποκοπή των Ελλήνων από το ένδοξο παρελθόν τους. Κανένας δεν αμφισβητεί σήμερα ότι η αρχαία ελληνική είναι η ρίζα της νεοελληνικής. Η αρχαία είναι η μητέρα, ενώ η νέα είναι η κόρη. Με βάση αυτή τη σχέση, έχουμε 3 αντιλήψεις: (α) **καθαρευουσιανισμός**: η μητέρα είναι ένδοξη, πανέμορφη ενώ η κόρη είναι βιασμένη, ατιμασμένη και γι' αυτό πρέπει να καθαρίσουμε την κόρη για να πάρει λίγη λάμψη από τη μητέρα της. Αφού υποδουλώθηκε ο ελληνισμός, πρέπει να αναστηλωθεί ο πολιτισμός και η γλώσσα. (β) **δημοτικισμός**: αποδέχεται τη σχέση μάνας-κόρης, αλλά φωνάζει για τα δικαιώματα της κόρης. Επιδιώκεται η ανεξαρτητοποίηση της κόρης από τη μάνα. (γ) **ο Σολωμός**: θεωρεί ότι ο καθαρευουσιανός είναι όπως και ο Τούρκος, όπως δηλαδή ο Τούρκος αφαιρέσει την ελευθερία του ελληνικού έθνους, έτσι και οι καθαρευουσιάνοι αφαιρούν τη γλώσσα του. Έθνος και γλώσσα είναι ένα για το Σολωμό. Το να μη δεχτείς τη γλώσσα του άλλου, σημαίνει ότι δε δέχεσαι τον ίδιο τον άνθρωπο.

Ο Κάλβος, δεν αναπνέει το κύμα του Σολωμού αλλά του Διαφωτισμού. Θεωρεί ότι ουσιαστικά η ελληνική γλώσσα είναι μία (νέα και αρχαία) και ότι υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές εξαιτίας των κατακτητών. Γι' αυτό και η ελληνική γλώσσα έχει διαφθαρεί αλλά ως προς την επιφάνεια. Σημαντικό για τον Κάλβο, είναι ότι δεν κάνει προτάσεις καθαρισμού της γλώσσας γιατί θεωρεί ότι μόλις απελευθερωθεί η Ελλάδα και αποκατασταθεί ένα σύστημα παιδείας, η ελληνική γλώσσα θα θεραπευτεί. Δεν υπάρχει παρεμβατική λογική όπου καθαρίζεται η γλώσσα. Ο στόχος είναι πάντοτε ιδεολογικός και πολιτικός. Είναι σημαντικό να μην αποκοπεί ο νεοελληνικός κόσμος από την αρχαία του κληρονομιά για τους ριζοσπαστικούς ιδεολόγους.

Ο Κάλβος, προσπαθεί να κρατήσει την αρχαία καταγωγή των Ελλήνων. Η Ερασμική θεωρία, αποκτά οπαδούς εξαιτίας της απογοήτευσης των ξένων περιηγητών που περίμεναν να δουν τους Έλληνες όπως τους φαντάζονταν. Ο ποιητής λέει ότι τα δεδομένα των ξένων περιηγητών βασίζονται με τις επαφές που έχουν με τον κόσμο. Υπάρχουν όμως και οι λόγιοι, οι διανοούμενοι, τα πιο ευγενή στρώματα του πληθυσμού. Έτσι ο Κάλβος στα σημειώματά του λέει ότι, αν θέλει κάποιος να γνωρίσει τον Ελληνισμό, πρέπει να γνωρίσει και τους μορφωμένους από το λαό. Ο δημοτικισμός μπορεί να

εξελιχθεί σε ένα λαϊκισμό. Ο Κάλβος τονίζει πολύ και εγκωμιάζει το ρόλο του Πατριαρχείου. Η Ιερά Σύνοδος είναι η γερουσία του έθνους, οι κλασικοί είναι ο Πλάτωνας, ο Αριστοτέλης, η Καινή Διαθήκη και οι αρχηγοί της Εκκλησίας, ο Πατριάρχης είναι ο αρχηγός του ελληνικού έθνους. Παρόλο που ο Κάλβος θεωρούσε τον Πατριάρχη ως το πιο υψηλό όργανο, ο Πατριάρχης ο οποίος αφόρισε τον Κοραή, αν γνώριζε τον Κάλβο θα τον απεχθανόταν. Ο Κάλβος όμως ενδιαφέρεται για την ενότητα του λαού χωρίς να τον νοιάζει οτιδήποτε άλλο.

Η εκκλησιαστική γλώσσα, έχει μεγάλη σημασία για τον Κάλβο. Άλλη πηγή που αντλεί ο Κάλβος είναι η ελληνιστική της Κ.Δ. και του Ευαγγελίου. Η λογοτεχνία της Βίβλου είναι εντυπωσιακή. Το ύφος της είναι το αντίθετο του αρχαιοελληνικού. Στον Όμηρο, υπάρχει έντονο το στοιχείο της περιγραφής, γι' αυτό θεωρείται πολύ αργό κείμενο. Περιγράφονται τα πάντα με κάθε λεπτομέρεια (Ομηρικό αρχαιοελληνικό έπος). Το βιβλικό είναι εντελώς λιτό αφού αναφέρονται τα πολύ βασικά μόνο. Παρόλ' αυτά, ο Κάλβος χρησιμοποιεί και τα δύο είδη αφού είναι εντυπωσιακά.

Ο Κάλβος είναι ένας δύσκολος ποιητής αλλά όχι δυσνόητος. Η δυσκολία του έγκειται στη σοβαρότητα και στην αυστηρότητά του. Είτε θρηνεί, είτε υμνεί έχει πάντα μια αυστηρότητα. Ήταν όμως δύσκολος και ως άνθρωπος, ένας εσωστρεφής άνθρωπος του οποίου η ποίηση είναι διάχυτη από απαισιοδοξία, θανατοφιλία και ένα διαρκή βασανισμό για το νόημα της ζωής. Ο πεσσιμισμός του είναι η ιδιαίτερη αντίφασή του. Είχε την εικόνα ενός μαυροντυμένου περπατητή της Κέρκυρας τον οποίο όλοι απέφευγαν. Προκαλεί δέος μέσα σ' αυτή τη σκοτεινή προσωπικότητά του. Η αίσθηση του απόμακρου οφείλεται στο ότι δεν υπάρχει εικόνα του, ούτε φωτογραφία, ούτε πορτραίτο του ποιητή, κάτι που σίγουρα θα τον καθιστούσε πιο οικείο. Ο Παλαμάς, τον φαντάστηκε μόνο του σ' ένα βράχο μέσα στον απέραντο ωκεανό, στον Καρυσωτάκη, Ελύτη και Σεφέρη υπάρχει η εικόνα ενός μαυροντυμένου γέροντα πάνω σ' ένα βουνό· εικόνες όπου υπάρχει πάντα η αίσθηση του απόμακρου, του σκοτεινού, του ανεξιχνίαστου.

Ένας στρατευμένος ποιητής και συνάμα αρχαιολάτρης, βαθύτατα θρησκευόμενος και ταυτοχρόνως παράνομος, αναρχικός, επαναστάτης. Τόσο αντιφατικός όσο και μια επανάσταση. Γι' αυτό άλλωστε κατέχει μια ξεχωριστή θέση στα βήθρα των σπουδαίων ποιητών με μια προσωπική, αυστηρή και πρωτότυπη ποίηση. ■